

ЦЕНТРИ ВИРОБНИЦТВА ПРОФЕСІЙНИХ ХУДОЖНІХ МЕБЛІВ

Дяків М. В., аспірант

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника

Анотація. У статті розглянуто розвиток та функціонування найбільших меблевих фабрик, комбінатів, підприємств, фірм Галичини періоду другої половини ХХ ст. та початку ХХІ ст. Визначено основні стилетворчі напрями художнього формотворення меблевих форм, в яких пріоритетним залишається конструктивізм в поєднанні з модерними елементами. В даний проміжок часу меблі випускались у роздрібних варіантах так і в наборах (корпусні меблі “стінка”, м’яка частина). Сучасне виробництво меблів Галичини ґрунтується на розробках конструкторських бюро

© Дяків М.В., 2009

60 – 90 рр. XX ст. з новим інноваційним підходом до тектоніки, оформлення меблів.
Ключові слова: конструкторське бюро, тектоніка, стилістичний напрям, функціональність, художні особливості.

Аннотация. Дяків М. В. **Центры производства профессиональной художественной мебели.** В статье рассмотрено развитие и функционирование наибольших мебельных фабрик, комбинатов, предприятий, фирм Галичины периода второй половины XX ст. и начала XXI ст. Определены основные стилистические направления художественного формотворчества мебельных форм, в которых приоритетным остается конструктивизм в сочетании с модерными элементами. В данный промежуток времени мебель выпускалась как в розничных вариантах, так и в наборах (корпусная мебель “стенка”, мягкая часть). Современное производство мебели Галичины основано на разработках конструкторских бюро 60 – 90 гг. XX ст. с новым инновационным подходом к тектонике, оформлению мебели.

Ключевые слова: конструкторское бюро, тектоника, стилистическое направления, функциональность, художественные особенности.

Annotation. Dyakiv M. V. **Centers of production of professional artistic furniture.** Development and functioning of most factories of furniture's, combines, enterprises, firms of Galichina of period of the second half of XX c. and beginning of XXI c. is considered in the article. Certainly basic stylistic trend directions of artistic create of forms of furniture's, in which priority is a constructivism in combination with modern elements. In this interval of time furniture's were produced in the variants of retails so in sets (corps furniture's are a “wall”, soft part). Modern production of furniture's of Galichina found on developments of bureaus of designers XX c. is with new innovative approach to tectonics, registration of furniture's.

Keywords: designer bureau, tectonics, stylistic trend, functionality, artistic features.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Середина XX ст. відмічена соціально-культурними процесами, що зумовили використання та створення нових меблевих форм. У статті зроблено акцент на діяльності найбільш значного виробника корпусних меблів Прикарпатський меблевий комбінат, а також охоплено меблеві фірми Галичини кінця XX ст. Дослідження меблевих осередків Галичини виявляє локальні риси художнього меблярства, розкриває художні особливості, типологію виробів, визначає сучасний стан розвою цих осередків, а також аналізується значний корпус творів, які є свідчення творчого адаптування у вітчизняному ремісництві новацій західноєвропейської стилістики. Ця тема частково висвітлена у ряді статей О. Білецької, В. Гордієнка, З. Решетила, які інформативно висвітлюють діяльність меблевих підприємств Галичини. Т. В. Кудрявцева відзначає важливість впливу предметно-просторового середовища на формотворення меблевих форм, де відбуваються зміни у стилістичній подачі та кардинально міняються вимоги функційності до меблів кінця 1970 – початку 1980 рр. Цю думку продовжує у своїй праці В. Павлов, який в інтер'єрі меблям відводить основну роль компонента єдиної предметно-просторової структури.

Робота виконана за планом НДР Прикарпатського Національного університету ім. В. Стефаника.

Результати досліджень. Напередодні Великої Вітчизняної війни на Україні функціонувало 60 державних меблевих фабрик і 361 меблевих

підприємств промкооперації. На базі кустарних майстерень були організовані кооперативні артілі, які згодом переформовані у державні фабрики. Для періоду становлення професійного меблярства не вистачало фахівців-проектантів меблів, а тому проектуванням меблів займалися в основному кращі майстри фабрик та артілей. Зі зміною технологічних процесів у виготовленні меблів до проектування було залучено інженерів-конструкторів, які формували новий напрям у меблярстві, в основу якого були закладені функціональні, технологічні, естетичні якості нових зразків меблів. В асортименті виробів фабрик і артілей були стандартизовані меблі: крісла, шафи, ліжка, столи тощо, а також він поновився випуском гарнітурів, наборів для віталень, спалень, кабінетів, кухонь. Поширення нових форм меблів в облаштуванні кімнат створило значну перевагу їхнього використання, зокрема, більш економічно використовувати приміщення. Прості гладкі форми меблів внесли в інтер'єр зовсім інші декоративні елементи, які кардинально змінили художнє сприйняття цих виробів.

В інтер'єрі меблям відводиться основна роль, як компонента єдиної предметно-просторової структури. Особливого поширення у меблевих формах отримав конструктивізм “програму та ідеї якого поділяли у творчій практиці митці, які входили до Товариства сучасних архітекторів України (ТСАУ)”, і вони вважали, що художній образ споруди “полягає у сполученні окремих її функціонально виправданих елементів у гармонійне ціле за допомогою ритмічних зв'язків, встановлення відповідної системи пропорцій” [6, 19].

На Прикарпатті діяли Івано-Франківська меблева фабрика, Прикарпатський меблевий комбінат, Івано-Франківський лісокомбінат, а на території області у невеликих містечках займалися випуском меблів декілька меблевих фабрик, зокрема у Надвірній, Отинії, Болахові, Долині. Серед них найпотужнішим виробником меблів залишався Прикарпатський меблевий комбінат, чому сприяла потужна науково-технічна база підприємства та передували роки експерименту, що здійснювався на основі змін концепції архітектурного формоутворення.

Пошуки нових меблевих форм на Прикарпатському меблевому комбінаті розпочалися з випуску роздрібних меблів, які виготовлялись із застосуванням нової технології. Асортимент виробів був обмежений і до його складу входили сервант, трюмо, обідній стіл, стільці, ліжка. Основними елементами у конструкції цих меблів були столярні плити з фанерованою поверхнею (горіхом, ясенем, червоним деревом). Але у цих виробів були суттєві недоліки, а саме спрощені форми конструкції виробів дисонують із заокругленими кутами, вигнутими деталями, а також непродуманими пропорціями форми, зокрема у серванті занадто витягнута по ширині тумба при невеликій висоті виробу.

В подальшому роздрібні меблі об'єднуються у групи, освоюється виробництво столового гарнітуру “Туцулка”, що складався з шафи, серванту, книжкової шафи, трільяжу [Рис. 1], а випуск цих наборів почався з 1967 р. і

був розроблений силами конструкторського бюро на чолі з головним конструктором Шаєрманом Антоном Самойловичем. У виробі з'являється багатофункційне призначення, сервант об'єднується з шафою, з тумбами, полицями, що покращує загальні пропорції об'ємів, а у композиційному вирішенні динамічнішим стає фасад меблів. У подальшому модернізований набір "Гуцулка – 3М" виготовлявся комбінатом 14 років і мав ряд переваг перед своєю попередницею, до набору входять буфет і три шафи (книжкова, комбінована і дводверна для одягу), покращено конструктивну частину за рахунок продовжених бічних стінок, що замінили ніжки і які надали міцності та цільності фасаду. Вироби набули якісно нове прочитання у наборі, створивши цільну форму так званої "стінки" за рахунок однакової висоти. Авторами "Гуцулки" і подальших її модифікацій були: головний конструктор А. С. Шаєрман і І. М. Бартошевський, який 1969 р. очолив конструкторське бюро. Перед конструкторами було поставлено завдання – створити меблі, які б можна було виготовляти серійно, враховуючи всі сучасні технологічні операції, і для цього потрібні "точність виготовлення розмірів, форм, поверхонь, тобто високоякісна машинна обробка деталей, якнайширша механізація і автоматизація процесів опорядження і складання меблів" [7, 2].

На основі створення сучасних форм меблів формується "нова культура" інтер'єру; в якому меблі "стряхнув з себе накип абстрактного формотворчества и выбравшись из лабиринта догматического модернизма, обретет наконец простые, естественные, чистые формы, созвучные требованиям времени" [3, 7]. Набір корпусних меблів "Гуцулка – 3М" був доповнений набором м'яких меблів (диван, диван-тахта) журнальним столиком та обіднім столом з шістьма стільцями, форма і конструкція яких відповідала художньому рішенню об'ємів "стінки". Конструкторське бюро розробило варіант розбірної "Гуцулки – 3М" на основі алюмінієвого каркасу, але цей варіант залишився в експериментальних зразках через складний процес збору.

Кінець 1970 – початок 1980 рр. позначений новим стилістичним вирішенням меблів для споживчого ринку під назвою "Калина". Треба відмітити вплив не тільки нових величин архітектурних об'єктів, але і розвиток зв'язків на рівні організації системи предметно-просторового середовища, що вимагають "использования самых высоких уровней интегрирующего обрзотворчества" [5, 102]. Система стилю утворюється на більш високому рівні організації, ніж художня мова, з'єднуючи "блоки" і архетипи змістовності, образності, що відповідають вимогам певної культури.

В 70 рр. ХХ ст. конструкторським бюро Прикарпатського меблевого комбінату велись пошуки художньої виразності меблів, які виявились у новому формоутворенні "стінки" та її оформленні фасаду. Розширилась типологія виробів стінки, в яку входили: дводверна шафа, книжкова шафа, бар, сервант, пенал і на їх основі розпрацьовувались модифікації [Рис. 2].

На початку 1990 рр. комплексні меблі модернізуються та при цьому зберігається цільна архітектоніка виробів, але основні маси вже не однакові і

виходять за лінію “стінки”. Динамічність фасадних площин підкреслюють карнизні площини, які надають виробові певної закінченості. У створенні упорядкованої форми використовуються симетрія по горизонталі з різними її співвідношеннями по вертикалі і це сприймається як закономірність, що визначає орієнтацію форм у просторі. Для організації художньої форми конструктор використовує простий ритм повтору однієї форми (антресоли), а також складний ритм з чергування груп форми. Особистісний фактор у створенні нових меблевих форм відмічав тодішній директор комбінату І. П. Щербанович на думку якого “без М. І. Бартошевського не було б такої кількості нових ідей” [2, 2]. В творчості конструктора характерне відображення уваги до національних традицій, що виявились у використанні профілювання окремих деталей (побічніці дивану в кухонному наборі “Галич”, стінки стільців, накладки до “Калини”), а також у випуску допоміжних виробів сувенірного призначення, в яких використано традиції народного деревообробництва. До останніх розробок М. І. Бартошевського належить високохудожній комфортабельний, багато оздоблений набір меблів для загальної кімнати “Станіслава”, набори спальні, два види наборів для ідальні “Галич”, набір меблів “Калина – 100”, “Калина – 101”, “Калина – 105”, “Калина – 106”, унікальні вироби для віталень, різні види тумб, столиків.

Автор у наборі меблів “Станіслава” застосовує усталене членування фасаду по горизонталі та вертикалі, цокольну частину утворюють тумби і на відміну від “Калини” у цьому наборі немає антресолей. Композиційної закінченості меблям надає широкий дугоподібний, хвилястий карниз, утворений об’ємною накладкою. Використаний метод контрасту об’ємно-просторових структур з об’ємно-лінійними оздоблюючими розкладками на дверцятах та площинними рамочними накладками. Між карнизом і виробом проходить різьблена декоративна планка, яка переривається на центральному композиційному виробі (шафа-бар), відкрита ніша якої прикрашена точеною драбинкою та профільованими кутовими накладками. Точені елементи вдало доповнюють прямі та дугоподібні накладки на скляних дверцятах. Цей принципово новий підхід цього набору було відмічено на Республіканській оптово-промисловій ярмарці товарів (1989 р.), що проходила у Вінниці і “саме тут виникли суперечки між проєктантами і виробниками” [1, 3]. Особливою гармонією пропорційності об’ємів вирізняється “Калина – 106” без декоративних накладок, яка складається з дводверної шафи з антресолями та трьох пеналів, останній з них заокруглений.

Діяльність конструкторського бюро на сучасному етапі не обмежується тільки комплексними меблями, за 1990 рр. було розроблено інтер’єри для санаторію “Карпати” в Яремчі, банку “Україна” в Івано-Франківську, санаторію “Мочари”. В інтер’єрах цих споруд цікаво знайдені вирішення підвісних стель (санаторій “Карпати”, санаторій “Мочари”), перегородок (банку “Україна”). Підвісні стелі складаються з окремих квадратних розеток з великою центральною розеткою і утворюють складну композицію. Вони

органічно пов'язані з площиною стіни широким карнизом, що дробиться “колонками”, які йдуть через всю площину стіни. З елементами реставрації і стильовими ознаками ХІХ ст. реставрувалась дача Ф. Шалаяпіна у Кисловодську. Висококваліфіковані майстри поновлювали паркет, виготовляли меблі, а все це вимагало добрих знань, художнього смаку. До цього ж періоду належить умеблювання музею Лесі Українки, приміщення Ради Міністрів, лікувального комплексу Феофанія, готелю “Мир”, Банку “Україна”, аеропорту “Бориспіль”, центрального стадіону. Об'єми були за своїми функціональними призначеннями різні, а вимоги дуже високі. До кожного об'єкту добиралась фактура дерева, фурнітура. Всі інтер'єри дуже вишукані, стилістично виважені, добре гармоніюють із сучасною архітектурою споруд.

Мислити цільними пластичними об'єктами – це притаманно для дизайнерської практики колективу об'єднання “Прикарпатліс”. Те, що було знайдено у процесі творчих пошуків протягом 1970 – 1990 рр. не мало аналогів.

Щоб визначити підприємства, фабрики, які займаються виготовленням меблів у Львівській, Тернопільській, Івано-Франківській областях, потрібно окреслити їх вагомий внесок у розвиток деревообробної та меблевої промисловості, а також розглянути художні принципи формотворення виробів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Традиції проведення краєвих виставок, започатковані ще на початку ХХ ст., є актуальними й на початку ХХІ ст., зокрема у формі міжнародних меблевих форумів, в яких беруть участь найбільші і найпотужніші фабрики та фірми з виробництва меблів. Підтвердженням цьому є офіційний каталог Київського міжнародного меблевого форуму з детальною інформацією про фабрики, фірми зі Львова, Тернополя, Івано-Франківська, що презентували свої вироби на виставці 2009 р. у м. Києві [4]. З них можна виділити меблеві фірми “Едісан” в Івано-Франківську (дитячі меблі та предмети інтер'єру), “Миро-Марк” у Калуші Івано-Франківської обл. (кабінети, спальні, гардеробні, дитячі меблі), “Мебель-сервіс” у Радехові Львівської обл. (кабінети, спальні, м'які меблі, кухонні набори і гарнітури, кухонні кутки, столи), “Юрвіт” у смт. Івано-Франкове Львівської обл. (спальні, ліжка, матраци, житлові кімнати, столові меблі, столи та стільниці), а також фабрика меблів “Нова” у Тернополі, яка головним чином спеціалізується на випуску меблів для конференц-залів, кабінетів, спалень, дитячих кімнат, меблів для ванних кімнат, кухні.

М'які меблі у широкій різноманітності виготовляють на львівській фабриці “Віком”, заснованій 2001 р. приватним підприємцем Банахом Василем Петровичем. Вироби фабрики орієнтовані на сучасні (модерні, конструктивні) форми диванів, м'яких кутків, тахт тощо. Декоративні меблеві тканини, шкірзамінники та шкіра утворюють цікаву текстурну поверхню м'яких меблів, яку поєднують з дерев'яними деталями. Художниками-дизайнерами розроблено декілька модифікацій м'яких частин – “Арго”, “Міраж”, “Олігарх”, “Остап”, “Паж”, “Паж-2”, “Віком”, “Васко”, “Солоха”, “Дискус”, “Муза”, “Нарцис”, “Люкс”, “Плазма”. Набір “Арго” складається з дивана (розкладного)

та крісла, форми яких містять хвилеподібні абриси спинки та вигнутих билець [Рис. 3]. “Міраж” та “Муза” по стилістиці являють собою набори м’яких меблів з виразними модерними формами профільованих билець на основі чіткovidілених елементів дуг [Рис. 4; 5]. Своєрідність творчої думки утворила цікаву конструкцію дивана-ліжка “Нитика” – прямокутної конструкції з невисокою спинкою та тумбою з відкидною стільницею. Усі вироби цієї

Рис. 1. Трільяж. Фанерування. Станьславська меблева фабрика ім. Чкалова. 1950-ті рр.

Рис. 2. Набір корпусних меблів “Калина”. Фанерування. Прикарпатський меблевий комбінат. Івано-Франківськ. 1980-ті рр.

Рис. 3. Набір м’яких меблів “Арго”. Обтягування тканиною. Меблева фабрика “Віком”. Львів, 2003 р.

*Рис. 4. Набір м'яких меблів "Міраж".
Обтягування тканиною. Меблева фабрика "Віком". Львів, 2005 р.*

*Рис. 5. Набір м'яких меблів "Муза". Обтягування тканиною.
Меблева фабрика "Віком". Львів, 2005 р.*

фабрики розраховані на використання у стандартних помешканнях галичан, а тому у них закладені принципи функційної простоти не переобтяженої декоративними елементами, яка доповнена полегшеними формами дерев'яних деталей, що в сукупності з доміантними візерунками тканин утворюють тектонічну структуру сучасних м'яких меблів.

Асортимент продукції підприємства "Тис" з Львівської обл. зосереджено на виготовленні кухонних кутків, ліжок, столів з різностильовою тектонічною будовою. Підприємство було засноване у м. Соснівка 1993 р і випускає вироби переважно з натуральної деревини і деревостружкових плит. Кухонні кутки містять кутовий диван, стіл, два табурети і за технічними характеристиками (дивану, табуретів) їх можна поділити на повністю м'які та на дерев'яній видимій основі. М'які дивани суцільнообтягнуті декоративними тканинами, шкірзамінниками та характерною для них розширеною рамою основи. У другій групі декоративний акцент належить точеним деталям конструкції, зокрема опорам спинок, які між собою з'єднанні профільованими планками з м'якою вставкою. В іншому стильовому напрямі створені ліжка, стіл, у формотворчій подачі яких переважає конструктивізм з чергуванням ліній та площин без жодних еклектичних новоутворень точеного чи різьбленого декору. Наприклад, ліжка "Трансформер" – двоярусне з шухлядами, складене з планок, які чергуються на боковинах нижнього ярусу та утворюють бильця вверху. У конструкції столика "Метелик" поєднуються основна та розкладні частини стільниць з асиметричним розміщенням опор. Усі деталі цих виробів прості за формою (прямокутні планки, площинні поверхні), й у сукупності відповідають вимогам конструктивізму про що свідчать виразні форми та продумана функційність застосування малогабаритних форм.

Спорідненими рисами тектоніки наділені кухонні набори меблевої івано-франківської фірми "Недея" (1996 рік заснування) з вищезгаданими виробами фабрики "Тис". Між ними є відмінності у декоруванні та іншій конструкції кутових диванів, побічніці яких мають профільовані ніжки-опори, а сидіння та спинка обтягнуті тканиною з обрамляючою профільованою рамою хвилеподібної форми, профіль якої застосовано на царзі стола та спинках стільців. В наборі "Ванесса" підкреслюється форма кутового дивану та двох стільців через розлогі сидіння, які переходять у вигнуту спинку, а також через профільовані бічні опори-ніжки. Їхні модерно-пластичні форми утворені з двох масивних дугоподібних форм, що мають декоративно-оздоблювальний характер. Експериментують меблярі "Недеї" не тільки з дерев'яними конструкціями основи виробів, а й з металевими (ніжки стільців, табуретів, столів), а прототипами таких форм є ампірні, неокласичні зразки та модерновидозмінені форми початку століття.

Переходом на новітні матеріали виокремлюється виробництво меблів на фабриці "Нова" у м. Тернополі (1999 р.), що виготовляє широкий спектр продукції. У невеликих за обсягом виробництва меблів фірмах та меблевих майстернях збережені формотворчі традиції меблярства другої половини ХХ

ст., то на Тернопільській фабриці переведено на виробництво меблів з деревостружкової плити (МДФ). Але сталими тут залишаються основні різновиди меблевих виробів, форма яких запозичена з конструктивізму з додаванням модерних елементів. Дизайнери фабрики, виходячи з технічних характеристик матеріалу, розробляють меблеві вироби, в яких застосовано декоративні планки, профілювання окремих частин виробів, ступінчастих карнизів. Ці форми меблів доводять, що вироби з сучасних матеріалів можуть відповідати збереженим у меблярстві художнім основам декоративного мистецтва, в якому форма та декор взаємопов'язані стилістикою та створюють виріб з цілісною тектонікою.

Висновки. У середині ХХ ст. склались сприятливі умови для створення нових меблевих форм і закладені ідеї конструктивізму та функціоналізму. В основу їхнього художнього конструювання закладено принципи цілеспрямованості, максимальної практичності корпусних меблів. Промислове виробництво таких меблів було налагоджене в Івано-Франківську, Львові, Тернополі, а особливо потужним виробником таких меблів став Прикарпатський меблевий комбінат, завдяки продуманій системі виготовлення корпусних меблів. На комбінаті було створено конструкторське бюро, що займалось проектуванням виробів з уніфікованих вузлів та деталей протягом двох десятиліть. Творчий колектив з 70 рр. ХХ ст. почав шукати підходи до повернення значення художньої виразності меблів, що було досягнуто у наборі меблів “Калина”. В проектній діяльності бюро виокремлюються дві версії стильової орієнтації (модифікований неокласицизм та “естетизований” раціоналізм, а пізніше багатостильовість). З 90 рр. ХХ ст. майже повністю зникає поняття масового виробництва меблів, а утворені меблеві фірми у своїй роботі зорієнтовані на невеликі партії виробів (львівська фабрика “Віком”, підприємство “Тис”, івано-франківська фірма “Недея”, тернопільська фабрика “Нова” та інші). Найчастіше випускається один, два види меблів, що дає більшу можливість надати їм певну художню виразність.

Література:

1. Білецька О. Меблі – 90. Які вони? / О. Білецька. // Лісовий комплекс. 28 червня (№26), 1989. – С. 3.
2. Гордієнко В. Головний конструктор / В. Гордієнко // Прикарпатська правда. – 1977. – 29 травня. – С. 2.
3. Каплан А. І. Стиль і архітектура / А. І. Каплан. – Москва, 1985. – 230 с.
4. Київський міжнародний меблевий форум: офіційний каталог / [Оригінал-макет Замурцев І.]. – К.: АГ “Київський міжнародний контрактний ярмарок”, 2009. – 238 с.
5. Кудрявцева Т. В. Модерн. Ретроспективизм / Т. В. Кудрявцева // Художественное убранство русского интерьера XIX века: Очерк-путеводитель. – Ленинград: Искусство, 1986. – С. 142.
6. Павлов В. Українське Радянське мистецтво 1920 – 1930 років / В. Павлов. – Київ, 1983. – С. 19.
7. Решетило З. „Гуцулка – ЗМ”: Система якості / З. Решетило // Прикарпатська правда. – 1973. – 7 грудня. – С. 2.

Надійшла до редакції 14.05.2009